

в усіх її проявах, але й характеризуватись такими якостями як гнучкість, адаптивність, готовність до прийняття нових імпульсів в освіті. Сучасний дитячий клуб зобов'язаний перетворитися в потужну освітню корпорацію, індивідуальний образ якої повинен формуватися під впливом педагогічного колективу, а також учнів та їх батьків, які мають поділяти спільні цілі та цінності.

Література:

1. Гондюл І.Л. Особливості корпоративної культури загальноосвітнього навчального закладу. Учительський журнал онлайн. 2011. URL: <http://www.teacherjournal.com.ua/shkola/dlya-kerivnicztva-shkoli/2309-osoblivost-korporativno-kulturi-zagalnoosvtnogo-navchalnogo-zakladu.html>.
2. Ліщинська О. А. Соціально-психологічний клімат, як чинник управління організацією [Текст] : метод. рек. НАПН України, Ін-т соц. та політ. психології. К. : [Міленіум], 2010. 67 с.
3. Підлипна Л. В. Вплив сім'ї на формування емоційної сфери дитини дошкільного віку. // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. 2004. Т. VII, вип. 2. С.149 – 153.
4. Виханский О. С., Наумов А. И. Менеджмент. М.: МГУ, 1995. С. 7–10.
5. Иванова С. Корпоративная культура – эффективное средство мотивации сотрудников / Служба персонала. 2003. №9. С. 15 – 16.
6. Мескон М.Х. Основы менеджмента / [М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури] ; пер. с англ. М. : Дело, 1992. 702 с.
7. Савчук Л., Бурлакова А. Развитие корпоративной культуры в Украине // Персонал, 2005. №5. С. 86 – 89.
8. Сергеева Т.Б., Горбатько О.И. Особенности корпоративной культуры образовательного учреждения // Педагогика. 2006. №10. С.11 – 21.

Марія МАКАРЕНКО

аспірантка,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ:

ВЛАСТИВОСТІ, ВМІННЯ ТА ЗДАТНОСТІ

Україна та світ наразі перебувають у дуже нестабільній ситуації: численні кризи, період пандемії, складні екзистенційні стани через вимушену ізоляцію та нові умови життя (віддалений режим роботи чи навчання дітей, обмеження пересування та часткова заборона на зустрічі з близькими) – це неабиякий виклик для нашої свідомості й адаптивних здатностей, який може призводити до підвищення рівня тривожності, адже невідомо, що буде завтра.

У такі непрості часи нам на допомогу приходить здатність критично мислити та перевіряти усе почуте й побачене з найрізноманітніших джерел, аби сформувати власну точку зору. Більш того, критичному мисленню слід вчити дітей, на чому неодноразово наголошував колумбійський філософ М. Ліпман, засновник та розробник програми «Philosophy for Children». Адже діти перебувають у не меншому стресі, їм взагалі важче орієнтуватися у цьому світі, адже бракує досвіду переживання складних ситуацій.

Ідеї М. Ліпмана підтримують як зарубіжні психологи та філософи, так і українські дослідники. У даній роботі ми з'ясуємо, як представники філософської думки визначають складові критичного мислення та здатності, які необхідно розвивати у собі як дітям, так і дорослим (адже навчання будь-чому слід починати з апробації у власному досвіді).

Перш, ніж говорити про компоненти критичного мислення, слід визначитися з тим, чим же воно є. На думку юнгіанського аналітика Р. Джонсона, критичне мислення є особливим видом розумової діяльності, що дозволяє сформулювати власне судження на запропоновану точку зору чи модель поведінки [1]. М. Ліпман визначає критичне мислення як здатність ставити нові запитання, знаходити різноманітні аргументи, приймати незалежні та продумані рішення [2, с. 35]. Для американської психологині Д. Халперн критичне мислення є «відкритим мисленням», що не сприймає догм, розвивається шляхом накладення нової інформації на власний життєвий досвід [8].

У даному контексті вважатимемо здатність до критичного мислення цінністю життя і освіти, та й загалом необхідною умовою нашої нової реальності.

Запорізький дослідник С. Терно пише про те, що існують наступні складові критичного мислення (у подальшому він називає їх властивостями): усвідомленість, самостійність, рефлексивність, цілеспрямованість, обґрунтованість, контрольованість та самоорганізованість [7, с. 30].

Найбільш ґрунтовною властивістю критичного мислення є усвідомленість, оскільки вона дозволяє побачити та почути себе, зрозуміти власні ресурсні стани, оцінити свої дії та відрефлексувати їхні наслідки. Усвідомленість дає потенціальні можливості реалізації інших властивостей критичного мислення, які спираються на неї та витікають з неї.

Усвідомленість робить людину вільною, дозволяє знайти «сродну працю» та конструювати майбутнє у тій сфері діяльності, що дозволить краще розкритися потенціалу кожної особистості. Отже, свобода

починається із самореалізації та усвідомлення власних інтересів. Вільна дія – це не свобода від причин, а свобода від підкорення обставинам, це діяльнісна активність людини, що змінює обставини відповідно до ідеальної мети. Отже, усвідомлення є початком мислення, цілеспрямованості, самостійності та творчості, одним словом, свободи.

Таким чином, можемо стверджувати, що усвідомленість породжує самостійність, яка характеризується вмінням людини ставити нові завдання й розв'язувати їх, не користуючись допомогою інших людей.

«Самостійність людини, – стверджує О. Петунін, – це риса особистості, що проявляється в умінні здобувати нові знання, засвоювати нові методи пізнавальної та практичної діяльності, а також використовувати їх для розв'язання будь-яких життєвих проблем на підставі вольових зусиль» [6, с. 66].

Отже, самостійність породжує, з одного боку, рефлексивність, з іншого, – цілеспрямованість. Рефлексія (від латинського reflexio – звернення назад) – форма теоретичної діяльності людини, спрямована на осмислення власних дій та їхніх законів (надзвичайно потрібна для розумового виховання, оскільки сприяє усвідомленню власних почуттів, думок та дій); діяльність самопізнання, що розкриває специфіку внутрішнього світу людини [4, с. 555].

Оскільки виховання – це певні самостійні зміни, то й рефлексія є необхідною передумовою розвитку мислення й особистості в цілому.

Рефлексивність передбачає звернення уваги на саме мислення та його результати, а це передбачає критику. Рефлексія без критики неможлива, як неможливий самоаналіз без аналізу. Критичність – це властивість здорового мислення.

Критичність мислення, як стверджує академік С. Максименко, виявляється у здатності об'єктивно оцінювати позитивні та негативні аспекти явища або факту, виявляти цінне та помилкове в них; в оцінці власних думок, в ретельній перевірці рішень, у зважуванні усіх аргументів «за» та «проти», незалежно від думок інших [3, с. 214]. Ключовий момент критичності мислення – це оцінка, оскільки вона завжди здійснюється відповідно до критеріїв.

На думку професора С. Щерби, критичність – неодмінна супутниця творчості [9, с. 6], критичне мислення обов'язково є продуктивним [9, с. 5]. Незаперечним є той факт, що критичне мислення – це відправна точка для розвитку творчого мислення, більше того, і критичне, і творче мислення розвиваються одночасно та доповнюють одне одного.

Рефлексія породжує цілеспрямованість. «Цілеспрямовану діяльність, – стверджує Ф. Михайлов, – може здійснювати лише індивід, здатний відрізнити себе від власної діяльності. Лише в такому випадку можливе ставлення до діяльності як до процесу, що має певну інтенцію, що відповідає меті» [5, с. 26].

Рефлексія також породжує обґрунтованість, оскільки розглядає форми мислення та його підстави, виявляє межі достовірності та шляхи застосування з допомогою критичного аналізу знань та методів пізнання. Ще одним наслідком рефлексії є контрольованість мислення. Пильна увага до процесу розмірковування та співставлення його з цілями, цінностями та нормами і є контролем. Контроль в свою чергу породжує самоорганізацію, певні самостійні зміни.

Продовжуючи вищезазначену думку, психологиня Д. Халперн говорить про те, що вчитель має розвивати в учнів певні здатності, аби вони могли скористатися своїми можливостями критичних мислителів, серед яких можна виділити:

1. Готовність до планування. Оскільки думки часто виникають хаотично, важливо упорядкувати їх, вирішити, у якій послідовності їх викласти. Упорядкованість думки – ознака впевненості.

2. Гнучкість. Якщо учень не готовий сприймати ідеї інших, він ніколи сам не зможе стати генератором ідей. Гнучкість дозволяє почекати з винесенням судження, поки учень не буде мати різноманітну інформацію [8, с. 420].

3. Наполегливість. Часто, зіштовхуючись з важкою задачею, учні вирішують відкласти її розв'язання на невизначений час. Вчителю слід формувати в учнів наполегливість у розумовій діяльності, аби була змога ефективніше навчатися.

4. Готовність виправляти свої помилки. Людина, що критично мислить, приймає той факт, що неправильні рішення можливі та робить для себе висновки, тобто користується помилкою як можливістю для успішної діяльності.

5. Усвідомлення. Це дуже важлива якість, що передбачає уміння спостерігати за собою в процесі розумової діяльності та відслідковувати перебіг міркувань.

6. Пошук компромісних рішень. Важливо, щоб ухвалені рішення могли сприйняти інші люди, інакше ці рішення так і залишаться на рівні висловлювань [8, с. 421].

Отже, складовими критичного мислення є: усвідомленість, що породжує самостійність та рефлексивність, які, у свою чергу, призводять

до цілеспрямованості, обґрунтованості, контрольованості та самоорганізованості мислення. Аби якнайкраще втілити та розвинути ці якості, психологиня Д. Халперн радить розвивати в учнів здатність планувати власні дії, навчати їх гнучкості, формувати наполегливість, розуміння того, що помилка – додатковий шанс зрозуміти щось нове, відслідковувати хід власних міркувань та шукати компроміси.

Література:

1. Зоркіна Н.В. Критическое мышление – мышление XXI в. *Методичний вісник історичного факультету №1*. Харків : Консум, 2002. С. 77 – 82.
2. Ліпман М. Критичне мислення: чим воно може бути? *Постметодика*. 2005. № 2 (60). С. 33 – 41.
3. Мислення. Загальна психологія : підручник для студентів вищ. навч. закладів / за ред. акад. С.Д. Максименка. К. : Форум, 2000. С. 202 – 217.
4. Митюшин А.А. Рефлексия. *Философский энциклопедический словарь*. 2-е изд. М. : Сов. энциклопедия, 1989. С. 555 – 556.
5. Михайлов Ф.Т. Эмпирическое и диалектическое понимание личности. *Философско-психологические проблемы развития образования* / под ред. В.В. Давыдова М. : ИНТОР, 1994. С. 26, 31.
6. Петунин О.В. Проблема познавательной самостоятельности школьников в отечественной педагогике. *Инновации в образовании*. 2004. № 6. С. 62 – 77.
7. Терно С.О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2011. 105 с.
8. Халперн Д. Психология критического мышления. / пер. с англ. Н. Мальгина и др. 4е междунар. изд. СПб. : Питер, 2000. 503 с.
9. Щерба С.П. Про методологічні засади аналізу мислення. *Творче, практичне і критичне мислення* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 23 – 24 вер. 1997 р. Житомир : Журфонд, 1997. С. 3 – 7.

Мар'яна МАЦЬКІВ

аспірантка,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Важливе завдання сучасної школи – допомогти учнівській молоді правильно зорієнтуватися у виборі цінностей, які сприяють виробленню стійкого імунітету до негативних форм життя, формують уміння відрізнити прекрасне від потворного, піднесене від низького у всіх сферах життя. Щоб виховати соціально активну та високоморальну особистість весь